

Moltke'nin Türkiye Mektupları

Feldmareşal Helmuth Von Moltke, Çev. Hayrullah Örs, Editör. Ahmet Örs

Remzi Kitabevi İstanbul, 2017, 382 Sayfa, ISBN:978-975-14-1732-9

Bekir Hakan SUNGUROĞLU*

Moltke feldmareşal yani Alman ordusunda en yüksek rütbesine kadar yükselmiş bugün ki modern Alman ordusunun temellerini atan daha sonraları Almanya da genelkurmay başkanlığına getirilmiş 19.yüzyılın en kıymetli komutanlarından birisidir. Kitabımız Moltke Paşa'nın 1836-1839 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğun da askeri danışmanlık yaptığı dönem de aile ve dostlarına yazdığı mektupların derlemesinden oluşmaktadır. Moltke Osmanlı imparatorluğun da kaldığı süre boyunca birçok gözlemine bu eserinde yer vermiştir ancak askeri tarih çalışma niyetinde olan araştırmacılar için mükemmel bir kaynak denilemez. Belirttiğim gibi bu eser mektupların derlenmesinden oluşmaktadır daha çok bir hatırat tarzında içinde yüzeysel değerlendirmelerin bulunduğu daha çok Moltke'nin şahit olduğu olaylar üzerinden ilerler. Bu eser Alman genelkurmayına sunulmuş bir tahlil ve değerlendirmeleri içeren bir rapor olsaydı çok daha içerik olarak faydalı olurdu buna rağmen anılan dönemin sorunlarından haberdar bir araştırmacı Moltke'nin tarafsız aktarımlarından faydalanarak önemli değerlendirmelerde bulunabilir. Öncelikle Prusya ordusundan bu kadar etkin bir rol oynamış bir

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü öğrencisi, sunguroglu.hakan@gmail.com

komutanın Osmanlı ordusunun yeniden yapılanma sürecinden ciddi etkileri olacağı düşünülür ancak bunun böyle olmadığı Moltke'nin mektuplarında ortaya çıkıyor. Kendisi Türkiye'ye gezmek amacıyla geliyor, bunun üzerine Türk hükümeti Moltke'yi askeri öğretmen olarak istedi bu konuda çok istekli olmayan Moltke iki yıl dört ayını İstanbul da Nizamiye askerlerini yetiştirmekle geçirdi, ancak mektuplarında bu kısımdan hiç bahsetmez. Geri kalan zamanın da Çanakkale, Bulgaristan, Dobruca ve Tuna boyunca gitmiş ve buraların haritalarını çıkarmıştır. 1938 de Anadolu'yu boydan boya geçerek Toros ordusuna katılacak Müşir Hafız Paşa'nın müşaviri olarak görev yapacaktır. 1 sene 3 ay kayda Fırat ve Dicle havzasından hiç ayrılmadı ve burada kalelerin teftişi ve tahkimatlarını güçlendirilmesi faaliyetlerine katıldı. Burada da daha önce neredeyse hiç üzerine çalışılmamış bölge haritalarını düzenledi. Gazan askeri hareketine katıldı. Son olarak da Nizip meydan savaşına katıldı.

Bütün bu yolculukları anlatırken Moltke'nin standart Alman kibrini sezmeğe mümkün birçok meselede Prusya ile karşılaştırmalar yaparak durumun vahametini anlatmaya çalışıyor, ancak Moltke'nin hayran olduğu tek bir şey var o da Türk Hamamları. Kendisi Türk Hamamları için 'İnsanın bir Türk hamamında yıkanmayanın ömründe hiç yıkanmamış olduğunu söylemesi gerekiyor' Moltke çoğu zaman toplumsal meselelerde de tahliller de bulunuyor. Birkaç örnek verecek olursak esaret konusundan Türk hizmetkârların Amerika'da ki zencilere göre çok daha iyi durumdan olduğundan bahseder ve şu şekilde aktarır: 'Türklerin umumiyetler adamlarına karşı itidalli hareketten, adaletten ve hayırhahlıktan yoksun oldukları da söylenemez.' Moltke genel olarak Türklerin güzel karakterini sık sık vurgular: 'Türkler hayırseverliklerini hayvanlara karşı bile gösterirler. Üsküdar'da bir kedi hastanesi bulursun, Beyazıt Camii'nin avlusundan da hayvanlar için bir bakım evi vardır' Moltke konu Ayasofya'ya gelince şu sözleri söylemekten geri durmayacaktır:

“Bin yıllık Hristiyan kadının koruyucuları ve evlatları Müslüman edilmiştir fakat o yine de peygamberin mezarından yüzünü çevirmiş, doğuya, doğan güneşin yüzüne; Güney'e, Ephesos'a, Antakya'ya, İskenderiye'ye, Korint'e, Kurtarıcının mezarına, Batıya kendini terk edene ve kurtuluş umduğu kuzeye bakmaktadır.”

Bu sözler daha sonra Nuri Paşa Kafkas İslam Ordusuyla Bakü'ye doğru ilerlerken karşımıza çıkan müttefikimiz Almanya'yı düşününce daha bir anlamlı hale geliyor. Moltke'nin sorunların temelinden tembellik ve dini görüyor. Türklerin kadercı anlayışına karşı şaşkınlığı sık sık dile getiriyor ve bunu gelişimin önünde ki en büyük engellerden birisi olarak görüyor. Anadolu yolculuğu boyunca Tokat, Sivas, Malatya gibi birçok şehre uğruyor ve buradaki geçim kaynakları gibi genel durumlardan bilgiler veriyor. Bunun dışında vergi toplama ve askere alma gibi dönemin başlıca sorunlarını ele alıyor. Moltke bu dönem de yapılan yeniliklerin yüzeysel kaldığından ve fayda sağlamadığını belirtiyor bu meselelerden bir tanesi askerin kılık kıyafetiyle ilgili olarak şu ifadeleri kullanıyor: 'Türlere Frenk elbiseleri giydirilmeden önce onların neden dünyanın en güzel insanları sayıldıklarını anlamak kolay. Bizim mükemmel talim görmüş askerlerimize Türk kılığı giydirilseydi onların muhteşem bir

görünüşü olurdu.’ Kitabın bana göre en heyecan verici ve mesele tatsız olsa da okuması en zevkli olan kısmı Nizip Meydan muharebesi. Bu harbin öncesinden hazırlık sürecinden askerleri bir bütün halinde tutmak, salgın hastalıklara karşı verilen mücadeleler ve asker sevkياتında yaşanan sıkıntıları ayrıntısıyla öğrenmek mümkün. Bu büyük bozgunun sorumluluğunu ise Moltke kendisi yerine askerlikten anlamayan mollaları dinleyen ve bir türlü Nizip’ten Birecik’ çekilmeyi kabul ettiremediği Hafız Paşa’ya yüklemektedir. Savaşın sonra İstanbul’a döndüğünde 2. Mahmut artık vefat etmiştir. Moltke mezarını ziyarete gider ve buraya Sultan Mahmut için şunları söyler: ‘Sultan Mahmut bütün hayatı boyunca derin bir acı çekti: Milletinin yeniden dirilmesi onun hayat göreviydi, bu planın boşa çıkması da onun ölümü oldu.’

Söylediğimiz gibi Türkiye’ye Moltke zamanından 1. Cihan harbine kadar gelen Alman danışmanlara haddinden fazla rol biçildiği bu kitaptan anlaşılıyor. Moltke’nin en önemli verdiği faydalardan bir tanesi harita meselesi. Halife Memun ile başlayan İslam coğrafyacılarının serüveni çok uzun yıllar boyunca dünya haritacılığına ve coğrafya ilmine öncülük etmiştir. İslam medeniyetinin önemli parçalarından birisi olan Osmanlı İmparatorluğu da Piri Reis, Ali Macar Reis gibi önemli haritacılar çıkartsa da 19. Yüzyılda özellikle askeri haritalar da ciddi eksiklikleri vardı, bu konu özelinden Moltke’nin harita çalışmaları oldukça önemlidir. Bunun dışında Moltke’nin aktardığı olaylar özelinden değerlendiresek bugün birçok kesim Moltke’den 75 yıl sonra kadar başlayacak 1. Dünya harbin de Almanlara büyük hayranlık duyuluyordu bu yüzden bütün emir komuta zinciri onlara devredildi gibi iddialarının safsata olduğu çok net bir şekilde anlaşılabilir. Nizip savaşından Moltke geri çekilme konusundan birçok defa Hafız Paşa ile görüşüyor fikrini dile getiriyor ancak Hafız Paşa geri çekilerek hem onurunu zedelemek hem de askerin moralini bozmak istemiyor bunun üzerine Moltke bütün sorumluluklarını yerine getirdiğini kendisinin bundan sonrası için herhangi bir sorumluluk kabul etmeyeceğini söylüyor. Danışmanın görevi gözlem ve edimlerini karar vericilere sunmaktır, tabii 1. Dünya savaşından doğrudan emir komuta zincirine dâhil olan Alman subaylar vardı ancak bu meseleyi ihtiyatlı bir şekilde değerlendirmek gereklidir. Moltke’nin Türkiye Mektupları kitabı kesinlikle 19. Yüzyıl Osmanlısına dışarıdan bakan bir göz vasıtasıyla sosyal, kültürel ve askeri meseleleri anlamak için oldukça önemli bir eserdir.